

נספח ב' חז"ל תלמוד

כ"ט

1 ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים. — ראיתי כמדומה לי בשם הרה"צ ממעוזבו
ז"ל, שפסוק זה מכון לכל אדם בכל יום ויום, שאם הוא עיף ויגע,
שיינו שיש בו כבודות והתרשלות בעבודת ה' או לדבר מצוה, סימן הוא
שאין בו יראת שמים, וזה ולא ירא אלקים. ודכירנא כד הוינא בימי חורפי
בעיר לובלין והייתי חוסה בצל קדושתו של אדמו"ר הגאון הצדיק מהר"צ
הכהן מלובלין ז"ל, ופעם נכנסתי אליו החדרה בקודש פנימה ובקשתי ממנו
ליתן לי דברי התעוררות, ואמר לי שצריך ללמוד המאמר הראשון של
הרמ"א הק' בשלחן ערוך.

(1)
ע"ה
י"ח

בן סורר ומורה — דוגמא שלילית

(2)
ע"ה
ז' ח

1 כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול
אמו ויסרו אותו ולא ישמע אליהם.

ובא, יח

סורר - סר מן הדרך. ומורה - מסרב בדברי אביו, לשון ממרים. [רש"י]

רש"י מפרש לשון "מורה" מלשון סירוב, שמסרב בדברי אביו. באופן
נוסף פירש בספר "ילקוט הגרשוני", שפירושו הוא, לא רק שסר בעצמו
מן הדרך, מסרב וממרה בדברי אביו, אלא אף מורה לאחרים לעשות
כן, היינו מלבד מה שהוא מקולקל בעצמו, עוד הוא מקלקל אחרים
ומשפיע עליהם לרעה, כי איננו רוצה להיות לבדו ולחיות בתאוותיו
אלא מבקש הוא אנשים נוספים שיהיו איתו, וכך היא הדרך בכל מי
שיוורד מן הדרך ומבקש רק את הנאות העולם הזה, שמחפש להפיל
|| עוד אחרים ברשתו שיארחו לו לחברה ולא יהיה לבדו.

ונראה כי אין צריך לומר עד כדי כך שהוא ממש מקלקל אחרים
וסוחף אותם אחריו לדרכו הקלוקלת, אלא בעצם התנהגותו הוא מורה
לאנשים אחרים דרך רעה על ידי שמסתכלים עליו ולומדים ממעשיו.

(1)

של

אש תמיד

תכונה רעה זו של דוגמא אישית שלילית לאחרים, את זה אי אפשר לסבול וצריך לבערו מן העולם.

ללמדך כמה חזק כוחה של הדוגמא האישית וכמה רבה השפעתה

על בני אדם.

מכת בכורות

כה חמור הוא עניינה של הדוגמא השלילית, ובה ביארו את מהותה של מכת בכורות, כי לכאורה יפלא מדוע דוקא בכורי מצרים מתו, וכי היו אלו יותר רשעים מכולם?

עוד צריך ביאור מה שמתענים זכר לנס שניצולו ממכת בכורות, ומשמעות הדברים שמכת בכורות היתה צריכה להיות גם על בכורי ישראל, וכמו שמפורש בתורה שלכך היו צריכים לחת הדם על שתי המזוזות ועל המשקוף כדי להינצל ממכה זו, וצריך להבין, במה נשתנתה מכה זו משאר המכות, שמכה זו ביסודה היתה צריכה לכלול גם כן את בכורי ישראל, ולמה בשאר מכות דם צפרדע וכו' היה פשוט שהמכה היא רק למצרים ולא לישראל, ושם לא מצינו שיעשו ישראל זכר לנס שניצולו ממכת דם, אלא רק במכת בכורות, וצריך ביאור.

עוד יש לתמוה על מנהג ישראל שנהגו בכל תפוצות ישראל שהבכורים מסיימים מסכת בערב פסח, ואוכלים בסעודת המצוה, או שמשתתפים בסעודת סיום מסכת של אחר, וכל זה עושים כדי שלא להתענות. והובא מנהג זה במשנה ברורה (סי' תע סק"ו). ומנהג זה צריך תלמוד, מפני מה מקילים בתענית זו יותר משאר תעניות, והוא פלא.

עיקר החינוך הוא הדוגמא האישית

אלא הביאור בזה בהקדם הידוע שעיקר עבודת החינוך היא הדוגמא האישית, שפעמים שילד מתנהג שלא כשורה ורוצים להדריכו ולחנכו

פרישת כי תצא

שילך בדרך טובה, ויש הצועקים עליו ומוכיחים אותו על מעשיו הרעים ומטיפים לו תוכחות מוסר ולפעמים אף יכוהו בשבט, וכבר נודע כי אין זה חינוך יעיל, ואינו מחזיק לזמן רב, ואף לזמן מועט אינו מועיל על פי רוב, כי עיקר החינוך הראוי הוא הדוגמא האישית שמראה האב לבנו והרב לתלמידו על ידי התנהגות נאותה הוא בעצמו, וכאשר יישר הוא דרכיו וייטיב אורחותיו, יראהו בנו אשר הולך לאורו, וילמד ממעשיו ללא צורך בעמל פה ויגיעת החינוך.

למען אשר יצוה את בני אחיו

וכן מצינו שאמר הקב"ה על אברהם אבינו (בראשית יח, ט): "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט". וכבר נתקשו רבים, הרי לא מצינו בשום מקום בתורה שאברהם אבינו יצוה את בניו לשמור דרך ד' לעשות צדקה ומשפט, ואם התורה מעידה על זאת מדוע לא נכתב כן בשום מקום בתורה.

וביאר אדוני אבי מורי זצ"ל שאין הכונה בפסוק זה לידיעתו של הקב"ה שידוע כי יצוה אברהם את בניו בעתיד, אלא שראה את מעשיו, דרכיו והנהגתו של אברהם, שנעשים באופן שמראה דוגמא אישית לבניו ולכל בני ביתו הטובים אותו, וכאשר הוא הולך בדרך טובה ושלם במעשיו, ברור הדבר שבניו ובני ביתו ימשיכו אחרי וישמרו לעשות צדקה ומשפט.

ולמדנו, שהחינוך על ידי דוגמא אישית פועל בבנים ומושרש חזק פי כמה וכמה מאשר חינוך הבא על ידי הטפות מוסר וגערות וכדומה.

בכור הוא הדוגמא של כל הבית

על פי זה יש לומר, שעיקר הדוגמא האישית שמשפיעה על בני הבית באה מהבן הבכור, כי ההורים אינם בני גילם של הילדים, ובאופן

שלא

שלב

אש תמיד

טבעי קיים מרחק מסוים בין הילדים להורים, בודאי שהילד מביט בהוריו ולומד מהם ומתחנך על ידם, אבל עיקר הדוגמא האישית מגיעה דרך האח הבכור, שענני שאר הילדים נשואות אליו ולומדים מהתנהגותו, עוקבים אחריו ומחקים את מעשיו.

המציאות מראה שבבית שיש בו הרבה ילדים, והאח הבכור רחמנא ליצלן סטה מן הדרך, הרבה פעמים יגרמו מעשיו גם לילדים הבאים אחריו שילמדו ממנו וילכו אחריו. מאידך גיסא, אם הבכור הולך בדרך טובה ומעשיו ראויים וישרים, התנהגותו משפיעה על החינוך של שאר הילדים והצביון של הבית.

לפי זה כבר אפשר להבין, שכל הרשעות שנהגו המצרים כלפי ישראל, שעינו ושיעבדו את בני ישראל ברשעות ואכזריות עצומה, הרי לא התחילו זאת מעצמם, הם ראו כן אצל אחרים ולמדו ממעשיהם. אם כן, בסופו של דבר, עיקר קושי השיעבוד היה נובע מחמת הבכורים, שהם היו דוגמא לכולם, ומהם ראו ולמדו, והתגלגל הדבר הלאה לכל העם כולו.

לכן יש לומר שניענשו דוקא הבכורות, משום שהם היו הדוגמא האישית שמפעילה את כולם, ולכן הם קיבלו את העונש באופן מיוחד יותר מכולם, כיון שיש לייחס את מעשי המצרים כולם למעשי הבכורים.

בכורות ישראל היו דוגמא לכל העם

והנה גם על ישראל היתה תביעה גדולה במצרים כמו שכתוב במדרש (ילקוט הראובני בשלה) שאמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה בשעת קריעת ים סוף "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", אם כן מובאר שהיתה תביעה על כלל ישראל במצרים, ולכן הם היו ראויים להיענש עם המצרים.

פרשת כי תצא

שלב

הרי שגם אצל ישראל יסוד התביעה היא על בכורי ישראל, שהם גרמו לכך שעם ישראל לא נשאר בדרגתו הרוחנית הקודמת. תביעה זו היתה מופנית כלפי בכורי ישראל, כי אילו הם היו נשארים חזקים ואיתנים באמונתם, הרי שהיתה התנהגותם משפיעה על כולם, ולכן גם הם היו שייכים במכה זו, אלא שרצה הקב"ה להציל אותם, ולכן נתן לבני ישראל את מצות נתינת הדם על המשקוף והמוזות לסיומן שיפסח על הבתים.

לפי זה מובן, מה שעושים תענית זכר לנס שניצלו ממכת בכורות, ולא עושים יום משתה ושמחה, כי רצו לקבוע שיהיה ערב הפסח יום של חשבון נפש לכל בכור ובכור על מעשיו, ויחשוב בעצמו שהמשמעות של המעשים שלו גדולה ואחריותו על אחיו ומשפחתו כבידת משקל, לכן צריך להתענות ולחשב מעשיו כיצד יתנהג ויהיה דוגמא טובה והשפעה חיובית על הסביבה.

בזה יובן המנהג שנהגו לערוך סיום מסכת בחג תענית זו, כי על ידי זה נותן הבכור דוגמא אישית חיובית לכל משפחתו, ובכך מתקן את כל סיבתה של התענית שמראה לכל הסובבים אותו שזהו הדבר החשוב והמעולה ביותר, יגיעת התורה ועמלה.

מתוך שלא לשמה אצלו בא לשמה אצל אחרים

המניד הידו לשלמי הנודע הגאון רבי שלום שבידון זצ"ל סיפר שנכנס פעם אצל ראש ישיבת מיר הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל, והשיח לפניו את לבו שאינו מרגיש בנוח עם כל דרשותיו ותוכחות המוסר שאומר לפני רבים, כי אינו יודע אם הוא עצמו נמצא ואוזן בדרגות אלו עליהם הוא מדבר, ואולי אסור לו לדבר ולמסור שיחות מוסר אם אינו נאה דורש נאה מקיים.

ויחבבנו את עמכם (5)

דיוקנו של מלך

ברשת כי תצא

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. לא תלין
נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי ולא
תטמא את אדמתך אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה.

התורה מצווה לא להלין את החוטא התלוי על העץ, מפני ש"קללת
אלוקים תלוי". רש"י מסביר שם בפשטות: "כל קללה שבמקרא לשון הקל
וזלזול". כל קללה קשורה לביזיון. על פניו, נראה שהביזיון שבאה התורה
לצמצם הוא ביזיונו של האדם המת; הוא כבר נענש במידה הראויה לו,
אין צורך לבזותו ולהשאירו תלוי על העץ.

אולם רש"י ממשיך ומביא מדרש:

ולזלו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל
לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה שר ואחד נתפס
ללסטיות ונתלה; כל הרואה אותו אומר המלך תלוי.

מהמדרש עולה כי הנקודה העיקרית איננה ביזיונו של האדם, אלא של
המלך - מלך מלכי המלכים.

טעות בזיהוי

מהמשל עולה כי הביזיון נובע מטעות. האח שנעשה ליסטים דומה לאחיו
המלך, ולפיכך אנשים טועים לחשוב שהתלוי הוא המלך. זהו בלבול.
שגיאה מצערת בלבד. אולם טעות זו צורמת למלך; ההשוואה המוטעית

עלתה, על
באידיאל,
ציאות של
להגיע אל
ם מזוככים
לכת בדרך
- לו אותה
יל ממקומו
את הסיגים
תה אל תוך

ותיו, יציר
הדרגתית
בשום אופן
כוחה לברר

(4)

לחילול חתומות - לא יכול להעלים. סוף סוף הם אחים, בעלי מנהג משותף מרצון או מאונס, זאת זה אי אפשר לשנות.

פגיעה בכבוד האדם

בשעה שיהודי עושה מעשה הגורם לו בייזון, גם יהודי במקום אחר חש מבוזה. לא רק מהחדש שמא יתבלבלו ויחשבו שהוא דומה לו במעשיו, אלא אף מסיבה עמוקה יותר. תחושת הביזיון נובעת מהכרה בסיסית כי לכל אדם מישאל יש קומה יסודית בסיסית: עצם שייכותו לעם. אם יהודי שנושא את הכוחות הללו הידרדר להתנהגות שפלה, זה מעורר לחשוב שכל יהודי בעולם מסוגל לזה חלילה.

אפשר לומר דברים אלו בהקשר רחב יותר: ישנם אחים כאלו, שייתכן שאינם "תאומים" שלנו ואולי אפילו רחוקים מאיתנו מאוד, אך עדיין מצויה בנו אותה קומת בסיס משותפת. כל אדם באשר הוא אדם - טבוע בו צלם אלוהים. טמונים בו כוחות אדירים של יצירה, בחירה חופשית ועוד, והנה כל זה הידרדר לשפלות. אדם העושה מעשה שפל חושף שכל בן אנוש מועד לנפילות כאלו. הוא מעורר את המחשבה שאולי עדיף היה ללא כוחות עצומים כאלו; לבהמה אין כוחות כאלו, ולפיכך אין היא מידרדרת באופן נורא שכזה. אולם אין ביכולתנו לחמוק, נוצרנו עם כוחות אלו. מצב זה גורם ביזיון לכל אחד מהאחים, לכל אדם, כיוון שגם בן מאניים הכוחות. אמנם את תחושת הבסיס המשותף קל יותר לחוש כלפי המעגל הקרוב של עם ישראל, אך עיקרון זה נכון גם לכלל האנושות.

תאומים של מלך

המערכת שהתבארה לעיל מופיעה לא רק במישור האופקי, בין בני אדם, אלא גם במישור האנכי. הנמשל מבהיר כי המלך, האח התאום, הוא מלכו של עולם. בורא עולם הטביע את חותמו בבריאה. בשונה מנגד היוצר

סע 6

הי, ין, תיחסט השגרי כלפי המלך. גורמם למלך לחוש בייזון, אף שבינו לבין עצמו ידע הוא שכל העניין בטעות יסוד. מצופה היה אולי שומלך לא ידרגש מהעניין יתר על המידה, הרי זו רק טעות והיא תולא. בתוך זמן קצר יתברר כי התלוי איננו המלך, והיה זה רק בלבול בין שני האחים, והכל ישוב על מקומו בשלום.

אולם המדרש מתאר כי המלך בכל זאת מתבזה, וכנראה יש סיבה עמוקה יותר לבייזונו.

יש ריזין גם אם אין טעות, גם אם הכל יודעים שהתלוי הוא "רק" אח של המלך. לכולם ברור שאין זה המלך, ושהמלך עצמו עדיין חי בארמונו: אך אט אחיו של המלך הידרדר ונעשה ליסטים - זה מדליק נורה אדומה. משמע שהיו בו כוחות שיכלו להגיע לידי שפלות נמוכה כל כך, ואם כן כיוון שהמלך הוא אחיו התאום, ייתכן שגם בו טמונים בסתר אותם פוטנציות שניהם גדלו באותו בית, באותו כור היתוך, יש להם גנים משותפים, אז מי ערב שגם המלך בעצמו לא יידרדר לכך? לפיכך מתבזה המלך, מעצם השייכות והקשר שבאמת ישנם בינו ובין אחיו שהידרדר ונתלה בעונו. האח התלוי חושף נקודה שהפילה אותו לפי אשפתות, ומצויה גם במלך עצמו. אוי לאותה בושה.

למה לא להתעלם?

מה היא תגובת המלך? לכאורה, אם הביזיון נובע מטעות בזיהוי, יכולה לבוא תגובה פשוטה: להתנתק. להראות עד כמה גדול הפער בין האח הפושע לאח המלך. להוביל מסע הסברה שיבהיר כי התלוי איננו המלך עצמו. אפשר גם להדחיק עד כמה שאפשר את סיפור האח שסטו, להתעלם ולהעלים על מנת שהפרשה תחלוף כמה שיותר מהר.

אולם בעומק, הביזיון נובע מהקשר הממשי והבלתי ניתן לניתוק בין אח לאח. אי אפשר באמת לברוח ממנו. כמה שיינסה המלך לדחוק ולהדחיק ממנו את האח שסטו, את ההכרה כי גם במלך יש כוחות שעלולים

(8) קאכ' 2017

(7) ס

הנה נראה מזה דבשכר שלוח הקן, לא רק
 שיתנו לו שכר שיבנה בית חדש, אלא דעיקר
השכר שיבנה בית חדש ויקיים על ידו מצות
מעקה, והיינו דמצות שלוח הקן תגרור אחריה
 גם מצות עשיית מעקה, וכיון דאי אפשר לקיים
 מצות מעקה כי אם על ידי בית חדש, לכן
 יזכה לבית, ועיי' כן יקיים מצות עשיית מעקה
 שתגרר ע"י מצות שלוח הקן, [וכן מה יצא]

אח"כ לא תורע כרמך כלאים וגוי לא תחרוש
 בשור ובחמור יחדיו, לא תלבש שעטנז צמר
 ופשתים יחדיו, ג"כ הכוונה שמצוה גוררת
 מצוה, ויזכו אותו בכרם ושדה כדי שיקיים
 מצות לא תורע כרמך כלאים, וכן שיהי' לו
 שור וחמור כדי שיכל לקיים לא תחרוש וגוי,
 וכן יזכו אותו בבגד שיכל לקיים לא תלבש
 שעטנז, וזה כוונת רש"י משי"כ ותגיע לכרם

וכי' לכך נסמכו פרשיות הללו, וכמו שכתב
 כן במצות מעקה, והיינו שיזכה לכל הדברים
 הללו כדי לקיים המצוות שבהם.]

נמצא לפי"ו שאם יבנה הבית ולא יקיים
 מצות עשיית מעקה, אזי יגרם שגם הבית לא
 ישאר אצלו, כי עיקר מה שזכה לבנין הבית,
 הוא רק שעיי' כן יקיים מצות מעקה, ובאילו
 מקיים מצות מעקה א"כ לא מגיע לו שיהי' לו
 הבית, כי הבית אינו שכר של מצות שלוח
 הקן, אלא רק סיבה שעל ידה יגיע למצות
 מעקה.

והנה התרגום אונקלוס מתרגם: ארי תבני
 ביתא חדתא ותעבד תיקא לאגרי, ורש"י ז"ל
 הביא התרגום ופירש: תיקא, כגון תיק שמשמר
 מה שבתוכו, עכ"ל, ובפשטות הכוונה שהמעקה

היא כמו תיק לשמור על העולים על הגג שלא
 יפלו, והיינו שהמעקה שומרת על האנשים
 שבבית העולים על הגג.

אולם לפי דברינו יש לבאר הכוונה מה
 שחרגם התרגום תיקא, מלשון תיק, דהיינו
 שמצות המעקה שיעשה לביתו היא שמירה על
 עצם וגוף הבית שישאר אצלו ושיתקיים בידו,
 כיון שכל עיקר זכירתו מה שזכה לבית, הוא
 רק בשביל הסיבה שיקיים מצות מעקה, ואם
 לא יקיים מצות מעקה חסר לו הזכות שיהי' לו
 הבית, דרך מצד מצות המעקה יש לו הזכות,
 והיא המגינה על ביתו שיתקיים בידו, נמצא
 דהמעקה אינה רק תיק לשמור את העולים על
 הגג שלא יפלו, אלא שהיא תיק השומרת על
 עצם הבית שיתקיים בידו, וכמבואר.

שולחן, שאין דמיון וקשר ממשי בינו ובין השולחן, האדם הוא חותמו של
 הקדוש ברוך הוא. בשונה מהדמיון החיצוני בין בני אדם, דמיון זה אף
 נוצר בכוונה תחילה; הוא לא נוצר במקרה, אלא הוטבע במכוון בידי מלך
 מלכי המלכים, כדי שהאדם ישמש כנציגו בעולם.

לפיכך הביזיון למלכו של עולם כה נורא. לא מחשש שיטעו ויבלבלו בין
 האדם שנפל ובין המלך, אלא מתוך השייכות האמיתית, מתוך הקשר
 שבין האדם לבין הקדוש ברוך הוא. האדם לוקח את הכוחות האלוקיים,
 הנשגבים והמרוממים, ואותם הוא משפיל עד עפר. אולי האדם היה רוצה
 לברוח מזה, לחיות ללא צלם אלוקים שבו, אך אי אפשר באמת לברוח.
 הכוחות הללו טבועים בו. על כורחך אתה חי, על כורחך אתה אדם, על
 כורחך אתה עשוי בדמות דיוקנו של מלך.

הדברים מתעצמים בנוגע לעם ישראל, שהרי רש"י פותח: "שאדם עשוי
 בדמות דיוקנו וישראל הם בניו". אנו בני המלך. קשר אמיץ, הדוק ותמידי
 ישנו בינינו ובין אבינו שבשמים. קשר זה גורם לנו כמובן שמחה וגאווה,
 אך בו בזמן גם אחריות כבדה להתנהג בהתאם, כבני מלך. גם במישור זה
 עולה התחושה שאולי היה מוטב לנו ללא הקשר הזה, ללא הקרבה
 המיוחדת התובעת מאיתנו רבות כל כך. אולם כאמור, כך נולדנו, להיות
 עם ה', ואי אפשר למחוק זאת ולהתחמק מזה.

יתרה מזאת: על פי ביאורנו, המלך כביכול אינו יכול להתנתק מאחיו
 התאום. באמת אלו הם בניו וחותמו שלו. זו ההשפלה העצומה, שבאמת
 יש כוחות אלוקיים שנאנסו בידי האדם ליפול לבאר שחת. על כל אדם,
 קל וחומר ליהודי, להיזהר מאוד בכבוד המלך, לא להשחית את הכוחות
 האלוקיים שבו ולגרם חלילה ביזיון למלך.

תשובתם של בני מלך

רבים עסקו בעניינה של תשובה הנובעת מתוך עמידה של האדם מול ה'
 יתברך. האדם עומד ביראה נוכח פני המלך, ומתוך תחושת הפער

והמרחק הוא מתחיל את טיפוסו כלפי מעלה, אולם על פי המבואר, ישנה
 תשובה הבאה מנקודת מבט שונה. דווקא מתוך הכרת השייכות
 לעליונים, להיותנו בני המלך, מתעורר בנו הרצון להתנהג כבנים. לא
 לנסות בגלל הקושי לברוח, להתעלם ולהדחיק את הקשר הזה. אדרבה,
 יש לתת לו את מלוא היחס, ומתוך הכרה זו של שייכות וקשר - להשתדל
 להיות ראויים לשייכות הזאת. עלינו למצות את הכוחות הגלומים
 בדיוקנו של מלך, להתנהג בכל אורחות חיינו על פי התכונה הטבועה בנו
 - ההתאמה שלנו לריבונו של עולם. לשאת באחריות את צלם האלוקים
 שבנו, ובוזה להרבות את כבוד המלך בעולם.

(6)

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד' וגו' על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר עליך את בלעם וגו' (כ"ג ד"ה)

בפסוק מבואר כי תביעה כפולה ישנה לישראל על מואב, האחת - אשר לא קידמום בלחם ובמים בדרך בצאתם ממצרים, והשנית - אשר שכר את בלעם בן בעור לקללם. והקשה המגיד מדובנא, וכי מרוצחים דורשים דרך ארץ, והאיך באחת אנו תובעים אותם גם על היותם מחטיאים את ישראל בדבר אשר גרם למגפה גדולה בעם, וגם תובעים מהם על העדר דרך ארץ באי הקדמתם את ישראל בלחם ובמים. וביאר הענין, הכל תביעה אחת היא - "על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים", וכי תאמרו לא היה בידנו ממנו די הצורך להקדים מליוני איש בלחם ובמים, אם כן מאין שאכתם ממון כה רב למען שכור את בלעם לקלל את ישראל, להחטיאם ולהורגם.

ולי נראה לבאר בענין אחר. התורה הקדושה באה לומר לנו, כי כשאנו רואים רוצחים החפצים לאבד אומה שלמה, דע כי לא בנת אחת ירדו לדיוטא תחתונה, ראשיתו של מעשה נורא זה, נעוץ בשרשים קדומים של העדר דרך ארץ - אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. חוסר ההרגש של הקדמת אומה העוברת במדבר בלחם ובמים, הורידם מטה מטה עד אשר באו לכלל רציחה. ההתרדרות אינה

מקרה בן יומם, לכל מעשה יש ראש, לכל פרי יש שורש, ואם חלילה השורש פורה ראש, אזי התוצאות אינם מאחרות לבא בכוזן הרע.

חז"ל אומרים "כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין" (סוטה ב'), אומר הסבא מקלם זצ"ל "כל הרואה" - אפילו הצדיקים הגדולים ביותר, בראותכם השחתה נוראה שכזו, סוטה בקלקולה. עליכם לחשוב ולהתבונן, אמנם אין אני בגדר סוטה חלילה, אבל שמא מושרש בי הגרעין של חטא זה - היין, על כן יזיר עצמו מן היין. פעם ספרו לו לסבא זצ"ל על שכור אחד שהיה מוטל על הארץ והתלקטו סביבו ילדים וידו בו אבנים, והוא בשכנו בשכרותו היו דברי תורה יוצאים מפיו. חקר הסבא לתולדות מעשיו עד שנודע לו כי אותו שכור היה תלמיד חכם גדול והחל בשתית יי"ש, הוסיף והוסיף והמשיך בהרגלו עד שהגיע למה שהגיע. אמר הסבא: אם יי"ש יכול להביא את האדם למצב כזה - יזיר עצמו מן היין, מעתה לא יעלה יי"ש על שולחני. היי"ש הזה אשר הפך את התלמיד-חכם לשכור - רוצח הוא, רוצח לא יעלה על שולחני.

(ו) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה. לשון זה צריך ביאור כי איך יתכן לומר שהקללה עצמה תהיה לברכה, אע"פ שבאו במקום הקללות ברכות מעין הדברים שרצה לקללם מ"מ אין הקללה עצמה לברכה, גם קשה על מה שארז"ל (סנהדרין קה:) מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו לקללם כו' ומסיק כולם

חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות כו' שנאמר ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה. קללות לא נאמר כו' משמע רק אחת מהם נהפכה לברכה, וקשה מה נשתנה ברכה זו מזולתה, ועוד מאי משמע מלשון הפסוק שדוקא בתי כנסיות חזרו לברכה.

והביאור לכל זה הוא, שבלעם קוסם היה והיה רואה באצטגנינות של ישראל שהיה מורה על כל הדברים הללו שבקש לקללם בו לא יהיה להם בתי כנסיות כו', לא תהא מלכותם מושכת כו', וידוע שאין הקב"ה משדד המערכה בעבור זכותם של ישראל כ"א במקום שאין שום דרך להסב פני המערכה לטובה אבל במקום שיש לקיים משפט המערכה ולפתרה על דרך אחר אזי אין הקב"ה משדדה, דוגמת כוכב ששמו רעה שהיה עולה לקראת ישראל והיה מורה על דם הפכו הקב"ה לדם מילה וכארז"ל (שבת קנז) האי מאן דנולד במזל מאדים להוי טבחא כו' כמבואר למעלה בפר' בא (י"ג) וכל הקללות שמנה שם נזמרא לא תשרה עליהם שכינה, לא תהא מלכותם מושכת, לא יהיה להם זיתים וכרמים כו', בכולם לא היה שום דרך לפרשם לטובה כדי לקיים משפט המערכה וישראל לא יהיו ניוזקין, על כן הוצרך הקב"ה לשדד המערכה מהוראות אלו מכל וכל לפיכך חזרו כולם לקללה כשחטאו ישראל ולא היה בידם זכות העומד בכחו נגד המערכה.

אבל בהוראת לא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, לא הוצרך הקב"ה לשדד המערכה כי היה מקום לקיים משפט המערכה שלא יהיה להם בתי כנסיות אבל

(11) עמ

(יז) זכור את אשר עשה לך
עמלק בדרך. בהרוע"ד ח"ב ד"ב
בארנו את הפרשה הזאת בטו"ט
ובאריכות. ובקצרה נדייק כאן דיוקים
אחדים: (א) התורה, שאסרה את הנקימה
והנטייה, היא שתאמר: "זכור את אשר
עשה לך עמלק... תמחה את זכר עמלק...
לא תשכח" (ב) "בדרך" נאמר ונשנה
בפ' זו: "אשר עשה לך עמלק בדרך"

לשובתם הוא, והיינו כדרך שפירש"י משכנותיך ישראל שהם ממושכנים בעונם שנאמר
(איכה ד"א) כלה ה' חמתו ויצת אש בציון. וזה ודאי טובה גדולה שיכלה ה' חמתו
בעצם ואבנים ואנחנו נמלטנו רי מי שיש לו משכון ליתן אותו בחובו אינן גובין ממנו
נפשות. והיינו הך שנאמר ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי נוסח הקללה
עצמה שהיא לא יהיה להם בתי כנסיות נתהפכה לברכה כי ע"י שלא יהיה להם
בתי כנסיות ינצלו הנפשות, והיינו שאמר בלעם מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך
ישראל. ר"ל טובתכם הוא שהם משכנותיך ממושכנים עליך ואתה ניצול ולפיכך
לא חזר דבר זה לקללה שהרי נתקיימה משפט המערכה ולא שודד, על כן אין
שייד לומר שתחזור הוראת המערכה לקדמותה כשאין ישראל זוכין.

ו"אשר קרך בדרך" ומשולש בנביאים:

"פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל

אשר שם לו בדרך" (ש"א ט"ו)? (ג) למה

זכר כאן "בצאתכם ממצרים" ובשמואל:

"בעלתו ממצרים"? והנה הבאנו שם

מזוה"ק, שעמלק נלחם או בישראל ע"פ

פקודה מסמאל, שרו בשמים (ולפיכך

נלחם או יהושע בעמלקים ומשה ואהרן

וחזר — בסמאל, שירד לעזרת עמלק

מגבתי מרומים). שרצה למנוע את ישראל

מקבלת התורה והסית את בא כחו בארץ.

את עמלק, שילחם עם ישראל "ברפידים"

(שרפו ידה מן התורה ע"י סמאל)

התחנה האחרונה לפני הר סיני. וזה

שנאמר "בדרך", הביית בפתח, במקום

ה"א הידיעה, ר"ל בדרך הידועה, "בדרך"

לקבלת התורה (התורה איקרי "דרך",

שנא' "את הדרך ילכו בה", "בדרך",

המסומנת לפני ב"י מששת ימי בראשית

(אם יקבלו ב"י את התורה מוטב ובא"ל

אחזיר את העולם לתהו ובהו); "בדרך",

שהיא היתה מטרת יציאת מצרים

(בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את

האלהים על ההר הזה). נמצא שמלחמה

זו לא היתה על דברים הנוגעים בגוף

(שזה רשאים ומצוה לשכוח), אלא על

דברים הנוגעים בנשמת ישראל, מלחמת

סמאל (ע"י עמלק, "נציגו" בארץ) עם

ישראל למנוע אותם ברגע האחרון מקבלת

התורה. — על דבר זה אנו מצווים:

"זכור... לא תשכח, כי מלחמה זו לא

נתחלה ולא נגמרה אז, וימיה כימי השמים

על הארץ. ומלחמה לה' בעמלק מדר

דך, מימות אדה"ר, שהסיתו סמאל

לעבור על מצות ה', מימי האבות הק'

ובפרט מימי יעקב, שנחאבק עמו "עד

עלות השחר", שאז ירחיק ה' את הצפוני

ויבער את הרע מן הארץ. ולפיכך הדגישה

תורה "בדרך" ובצאתכם ממצרים ולפיכך

עלינו לזכור מלחמה זו תמיד: "לא

תשכח"ו.

(13)
ש"א ט"ו
עמלק

(12)
ש"א ט"ו
עמלק
301

גם בעיקר הכלל ולאו הניחא לעשה אין לוקין עליו כהן מרן
חיד"א ביעיר אין בקונטרס מדבר קדמות מערכת ה"ו
אות טו"ב שחקר הרב נחלת בנימן דאם בן כל הלאוין לא יהיה
פליט מלקות ולא מיתה דהכל יתן לעשה דתשובה ואפילו לא
עשה תשובה כיון שהוא לא הניחא לעשה דתשובה אף שלא קיים
עדיין אינו לוקה ופירש הרב נחלת בנימן דדוקא כשיתן לעשה
פרטי הוא דייקא בזה לאו הניחא לעשה אבל עשה דתשובה שהוא
כללי לכל הלאוין לא חלים לפסוק דומיא דמאי דקיימא לן לאו
שכללות אין לוקין עליו ובספר ילקוט הגרשוני לירידה הגאון"ק
מ' לודאש י"ו דריש מערכה זו כהן יסוד נכון בשם הרב מהר"ר
שנחם שפפער מלעמבערג י"ו דהא טעמא דאין לוקין על לאו הניחא
לעשה הוא משום דבטיק דומיא דחסימה ואם נאמר דכל הלאוין
הוו יתק לעשה דתשובה אם כן יהיו לוקין גם אלו הניחא לעשה
והוא י"ו כהן לישב על פי מה שביאר הגאון ע"ד ביהודה קמח
א"ח סי' ל"ה דתשובה אינו מיל האדם מידי עונש בית דין של
מטה שטיקרה היא החרטה ואין בית דין יודעים מה שכלב האדם
ואם כן לא קשיא מידי גם כאן דעשה דתשובה אינו מילתו מן
המלקות דגזרת הכתוב דתשובה לא מילת משוגש של מטה אלו
דבריו י"ו ושני השובים הם חריפים ונכונים אך יש לפקפק בהם
דעיקר חקירת הרב נחלת בנימן היא קשיא לא לקיטו דכיון דקיס
לן דלאו הניחא לעשה אינו לוקה עליו אף אם לא קיים העשה אם
כן כיון שחורס לזה לנו משה עשה דתשובה למה ילקה גם אחסימה
ואף אם לא יעשה תשובה ועיין שם בילקוט הגרשוני כמה דברים
חריפים ונכונים בעיקר כללין ועיין בספר בן איש חי לירידה
הגאון"ק בכל י"ו בדרך ג' ע"ב מה שפלפל בחקירת הרב נחלת
בנימין הנ"ל:

(8)